

בואי תימן

מכון מחקר בינלאומי למורשת ותרבות

תכנית הקמה לשנת תשפ"ב-ג (2022)

בשיתוף:

עמותת "אעלה בתמר"

"מרכז מורשת יהדות תימן וקהילות ישראל" ברחובות

1	אודות המכון	.1
2	מבנה המכון	.2
6	פעילות המכון	.3
6	א. מחקר אקדמי	
6	(1) פרויקטים מחקריים	
7	(א) קהילות יהודי תימן	
7	[1] "אוצר הפתובות מתימן"	
14	[2] פסקי בתי-דין מתימן	
18	[3] קולופונים שבכתבי יד מתימן	
20	(ב) קשרי יהודי תימן עם שאר תפוצות ישראל	
21	(ג) עליית יהודי תימן והתיישבותם בארץ ישראל	
22	(2) קבוצת מחקר	
24	(3) פרסומי המכון	
26	(4) כנסים אקדמיים בינלאומיים	
27	ב. בית הוראה לציבור הרחב	
28	ג. מפעל אקדמי-חברתי לטיפוח הקשר הבין-דורי	
30	הכנסות ותרומות	.4
32	טבלת מעקב ביצוע יעדים	.5
34	מאזן שנתי משוער	.6

מטרת המכון: קידום מחקר אקדמי במורשת יהודי תימן והוראתה לציבור הרחב.
רקע להקמת המכון: במורשת הרוחנית של יהודי תימן נשתמרו מסורות יהודיות עתיקות בכל תחומי החיים: שרידים מתורת ארץ ישראל הקדומה, שרידי השפעה מהמרכז הבבלי ומתורת רב סעדיה גאון, השפעה לאורך זמן עד ימינו מתורת הרמב"ם והגותו, וכן השפעה מתורת ר' יוסף קארו וקבלת האר"י.

חכמים וחוקרים שהתוודעו לאורח החיים וההליכות שלבני תימן, הבחינו בייחודיות של עדה זו באורחות חייה ובמנהגיה. הם העירו שיסודות קדומים המצויים במורשת יהודי תימן היו בעבר משותפים לכל בית ישראל אלא שברבות הימים נשתכחו מעדות ישראל ונשתמרו במידה מרובה ביהדות תימן, ומצאו בכל אלה משהו מהוד קדומים, מנצח ישראל. הרב אברהם יצחק הכהן קוק, פרופ' שלמה דב גויטיין ופרופ' יהודה רצהבי, הדגישו ייחוד זה. הרב קוק כתב לאביו בשנת תרס"ט (1909), על עולי תימן ברחובות שאותם פגש בתוקף תפקידו כרב הראשי של יפו ומושבות יהודה: "והתימנים הללו, הנם ברוך ה' אנשים בריאים, אוהבים את העבודה, מתפללים בכל יום ג' פעמים בציבור, בכוונה, בסדר מיוחד שבבית הכנסת הגדול פה שייחדו להם, ומתנהגים בכל נימוסי ארצם, הקרובים הרבה למנהגי ישראל היותר ראשונים בכל דבר" (איגרות הרא"ה, א, איגרת ריב).

פרופ' שלמה דב גויטיין שהכיר מקרוב את אורחות יהודי תימן כתב עליהם: "רב הוא יחודם של יהודי תימן [...] למרות זיקתם הרוחנית הערה של יהודי תימן אל כלל היהדות [...] הם נשארו במידה רבה כפי שהיו באחרית תקופת התלמוד" (ש"ד גויטיין, חינוך יהודי מקורי, עמ' 241-242).

ופרופ' יהודה רצהבי, חתן פרס ישראל, שעלה מתימן בשנת תרפ"ד (1924) כתב: "יהודי תימן בגלותם לא עמדו על ייחודם. בעיני רוחם דימו שכל שבטי ישראל כמותם, בצלמם ובדמותם. משבאו לארץ ונתוודעו ליוצאי גלויות אחרות נפקחו עיניהם וראו ייחודם ומהותם, ונודעה להם תימניותם" (י' רצהבי, במעגלות תימן, פתח דבר, עמ' יג). רובו של החומר בחקר יהדות תימן עדיין מצוי בכתבי יד, ולכן חשוב וצריך לגלות תעודות

ורשימות וכן חיבורים של חכמי התקופה שעדיין מצויים בכתבי יד ולבדוק אותם, ולרכז את המידע הרב המצוי בכתבי היד הפזורים בספריות ציבוריות, באוספים פרטיים ובידיים פרטיות.

ייעדי המחקר של המכון: המכון יקדם פעילות מחקרית של מורשת יהודי תימן משלושה היבטים:

1. הקהילות היהודיות בגלות תימן.
2. קשרי יהודי תימן עם שאר תפוצות ישראל.
3. עליית יהודי תימן והתיישבותם בארץ-ישראל.

המכון ישאף במידת האפשר, לשמש כבית רוחני לחוקרים בתחומים מגוונים על ידי הענקת מלגות וסיוע לחוקרים, וישתדל לדאוג לקשר ביניהם על ידי מפגשים תרבותיים מעת לעת שבהם יציגו החוקרים את פירות מחקריהם, ומפגשים אלו יהא בהם תרומה נכבדה בהפריה ההדדית שתהיה בין החוקרים.

2. מבנה המכון

ראש המכון: פרופ' אהרן גימאני

1. מחקר אקדמי
פרויקטים מחקריים
קבוצת המחקר
מערכת כתב העת וקובץ המחקרים
כנסים אקדמיים בינלאומיים
2. בית ההוראה (קורסים, ימי עיון והשתלמויות)
3. מפעל מחקרי-חברתי לטיפוח הקשר הבין-דורי

המכון מקדם שלושה סוגי פעילות: מחקר אקדמי, בית הוראה לציבור הרחב ומפעל אקדמי-חברתי לטיפוח הקשר הבין-דורי.

א. מחקר אקדמי

מערך המחקר האקדמי כולל: קידום פרויקטים מחקריים, קבוצת מחקר, פרסומים אקדמיים של המכון ועריכת כנסים אקדמיים בינלאומיים.

(1) פרויקטים מחקריים

הפרויקטים המחקריים של המכון מתמקדים בחקר יהודי תימן משלושה היבטים: הקהילות היהודיות בגולת תימן, קשרי יהודי תימן עם שאר תפוצות ישראל ועליית יהודי תימן והתיישבותם בארץ-ישראל.

מחקר הקהילות היהודיות בגולת תימן כולל שלושה פרויקטים: "אוצר הכתובות מתימן" - פרויקט הדגל של המכון, פסקי בתי-דין מתימן וקולופונים שבכתבי יד מתימן. מחקר קשרי יהודי תימן עם שאר תפוצות ישראל כולל פרויקט לאיסוף מידע חדש על שד"רים [=שלוחי דרבנן], וכן על סוחרים ונוסעים ששהו בתימן. מחקר עליית יהודי תימן והתיישבותם בארץ-ישראל כולל פרויקט להקמת מאגר מידע מפי מסרנים בני הגיל השלישי: ילידי תימן שעלו לארץ ובני הדור השני של עולים.

(א) הקהילות היהודיות בגולת תימן

[1] "אוצר הכתובות מתימן"

פרויקט הדגל של המכון. המחקר כולל מאגר של למעלה מ-2,200 כתובות מתימן, שנאספו בעבודה מאומצת של למעלה מ-30 שנה, ושרובם המוחלט נמסר ידנית מאנשים פרטיים. המאגר מקיף תקופה של למעלה מ-400 שנה ולמעלה מ-700 מקומות ישוב של יהודים ברחבי תימן.

מחקר הכתובות משלב תחומי ידע מגוונים הכוללים: ניתוח כתבי יד עתיקים בשפה ערבית-יהודית ועיבוד נתונים באמצעות כלים טכנולוגיים חדישים. המחקר חלוצי בתחומו, ובכוחו להרים תרומה משמעותית לחקר יהדות תימן בהווה ובעתיד (מחקרי המשך), ואף להעמיד מודל מחקרי לקהילות נוספות.

מחקר הכתובות זוכה להכרה רחבה ולתמיכה בקרב בני עדת תימן, ואף קיימת ציפייה רבה לפרסומו.

א. מטרת המחקר

מטרת המחקר היא לעמוד על התפתחותם של מנהגים חברתיים וכלכליים, שהתפתחו לאורך הדורות בקהילות היהודיות בתימן, בעת כניסתם של בני זוג בברית הנישואין כפי שמשקף משטרי הכתובה של יהודי תימן.

במסגרת זו, בכוונתי לענות על שאלות המחקר הבאות:

1. אילו מנהגים ברישום שטר הכתובה השתרשו בקהילות השונות ברחבי תימן? ומה מקורם של מנהגים אלה?
2. האם חלו תמורות במנהגים לאורך השנים? במידה שכן, מה הפשר לתמורות אלה?
3. האם היו הבדלים במנהגים בין מקומות היישוב ברחבי תימן?

המחקר יתבסס על מידע, שיצטבר בבסיס נתונים של מאגר הכתובות, שאותו אקים. ניתוח הממצאים, שיצטברו במסד הנתונים, ייעשה באמצעות מחקר בסיסי המקובל בחקר ההיסטוריה של עם ישראל, לצד שימוש בכלים חישוביים מתקדמים במסגרת מחקר נתונים לצורך חילוץ מידע משמעותי, שיתרום להרחבת הידע בתחום חקר קהילות ישראל בכלל, וחקר יהדות תימן בפרט.

ב. המחקר הקיים

הכתובה היא שטר הלכתי-משפטי המסדיר את חיובי האיש כלפי האישה, שחלקם ממוניים וחלקם אינם ממוניים, בעת כניסתם לחופה ולקידושין. חז"ל אסרו על איש לשהות עם אשתו ללא שטר כתובה, ומאז חלה חובה הלכתית לעגן את זכויותיה בכתובה בעת כניסתם בברית הנישואין. ואכן, לאורך שנות קיומו של העם היהודי, בארץ ישראל ובתפוצות, תוכנו של שטר הכתובה נותר יציב בעיקרו, להוציא מנהגים מקומיים בנוסח הכתובה, בשפתה ואף בעיצובה, שהשתרשו בקהילות היהודיות לאורך הדורות. בשל ייחודו של שטר הכתובה, הוא מעורר עניין רב במחקר האקדמי, ועד כה הוא נחקר מהיבטים שונים. פרופ' מרדכי עקיבא פרידמן, חוקר הגניזה הקהירית, אף כתב: "מן המקובלות שהכתובה היא התעודה החשובה ביותר למחקר הלכות האישות והנישואין ומעמד האישה בישראל [...]" (פרידמן-כתובות, 1980).

לשטר הכתובה ערך היסטורי רב. מחקרים, שעסקו בהיבטים חברתיים וכלכליים מהעת העתיקה, התבססו על שטר הכתובה. כך, פרופ' מאיר בר אילן נעזר במתודות מחקר חברתיות כדי לענות על שאלות העוסקות בתופעות חברתיות הנלוות לשטר הכתובה, ובכלל לכל סוגיית יחסי הממון בין איש לאשתו מהעת העתיקה, הדלה במקורות מידע (בר אילן, 2006). כמו כן, נחקרו שלושה שטרי כתובה מתקופת התלמוד שנמצאו בחפירות ארכיאולוגיות, כשהמפורסמת שבהם היא כתובתה של בבתא בת שמעון מתקופת מרד בר כוכבא (ידין, 1994). על תרומתם של שטרי הכתובה להבנת סוגיות חברתיות וכלכליות קדומות מתקופת הגאונים בארץ ישראל, יעידו ממצאי מחקריו של פרופ' פרידמן, שהתבססו על עשרות שטרי כתובה, שהתגלו בגניזה הקהירית (פרידמן-גניזה, 1980).

שטר הכתובה משמש במחקר גם ככלי עזר לחקר יוחסין (גנאלוגיה). בשטר הכתובה נרשמים שמות החתן והכלה ושמות אבותיהם, וכן נרשמים שמות העדים ושמות אבותיהם, ולכן מיוחס לו ערך רב בבירור שרשרת הדורות בקהילות ישראל (צבר, 2002). כמו כן, נחקר שטר הכתובה מהיבטים משפטיים שונים, כדוגמת חיובי ממון בין איש ואשתו (שרמר, 2004; פייגלין, 2014), וכן בהיבטים חברתיים כדוגמת מעמד האישה (ריבלין, 2009), ואף מהיבטים אומנותיים וסגנוניים (צבר, 1999).

למרות הערך ההיסטורי הרב הטמון בשטרי הכתובות, טרם נערך, למיטב ידיעתי, מחקר מקיף וממצה של שטרות אלה, ולו באחת מהקהילות היהודיות השונות מהעת החדשה. המחקר המוצע יעסוק בשטרי הכתובה של יהודי תימן. הקהילות היהודיות בתימן לדורותיהן התאפיינו בשימור מסורות עתיקות. ביטויים למסורות עתיקות שנשתמרו, נוכל למצוא באופן בולט בשטרי הכתובה. כך למשל, יהודי תימן המשיכו לאורך שנות גלותם להוסיף פסוקי פתיחה הכוללים ברכות לחתן ולכלה, בנוסח דומה לזה שהיה נהוג עוד מתקופת הגאונים, וכן ציינו את השנים לפי מניין השנים לשטרות, כפי שנתגלה בשטרי כתובה מהגניזה (פרידמן-גניזה, 1980-1981; צבר, 1999). לצד שימור המסורות העתיקות, ניתן לזהות גם התפתחות של מנהגים מקומיים בקרב קהילות יהודיות ברחבי תימן, שיש בהם כדי להצביע על תמורות חברתיות וכלכליות לאורך הדורות.

ג. שיטת המחקר

במשך כ-30 שנים ליקטתי שטרי כתובה של יהודי תימן, רובם המוחלט מגורמים פרטיים מבני העדה. נכון להיום, ברשותי **למעלה מ-2,200 צילומי כתובות**, המתפרסות על פני תקופה של למעלה מ-450 שנים, מהמאה ה-16 ועד המחצית השנייה של המאה ה-20, ושמשתרעות על כ-700 מקומות ישוב ברחבי תימן. בכוונתי להקים **מסד נתונים ממוחשב**, שיתבסס על מידע שאדלה מהכתובות, שיכלול: שינויים בנוסח טופס הכתובה, שמות פרטיים ושמות משפחה, שמות מקומות, תאריכי נישואין, סכומי כסף ונכסים שהכניסו משפחות החתן והכלה לבני הזוג, ופרטי מידע רבים נוספים בעלי ערך מחקרי, כדוגמת שטרות ממוניים נלווים ורישומים נוספים, שנכתבו על שטר הכתובה. ניתוח הממצאים,

שיצטברו במסד הנתונים, ייעשה באמצעות מחקר בסיסי המקובל בחקר ההיסטוריה של עם ישראל, לצד שימוש בשפות תכנות מתקדמות, כדוגמת שפת התכנות "פייתון" (Python), לצורך שליפת מידע בעל ערך מחקרי.

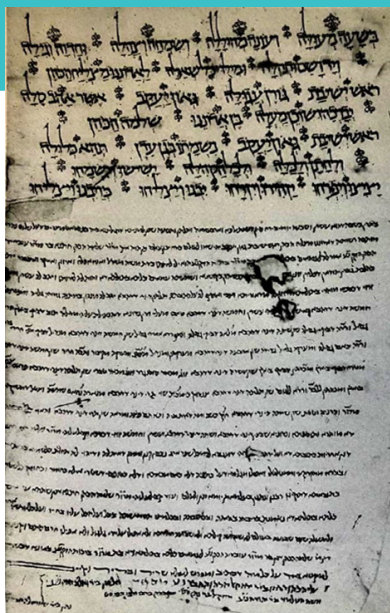
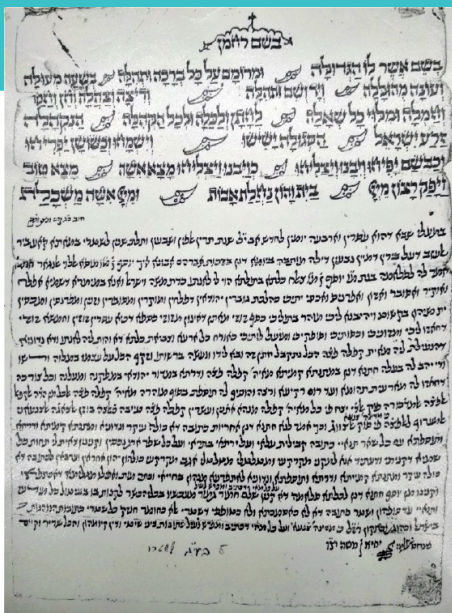
הניסיון המחקרי הרב, שצברתי לאורך השנים בתחום חקר יהדות תימן בכלל וכתובות יהודי תימן ושמותיהם בפרט, ושמוכח ברשימת המחקרים שפירסמתי זה מכבר, יאפשר לי להוביל את המחקר המוצע בהצלחה עד להשגת יעדיו והגשמת מטרותו.

ד. תוצאות מקדמיות

מעיון בחלק מהכתובות במאגר אוכל להצביע על מספר תובנות מקדמיות, שניתן יהיה לאשש, להעמיק ולהרחיב לכשתושלם הקמת מסד הנתונים. עיקרי התוצאות, שאציג להלן, מתבססות על מחקר נתונים בסיסי שביצעתי על כלל הכתובות שהצטברו ברשותי מעת לעת במהלך שלב איסוף הכתובות. מטבע הדברים, תובנות אלו אינן מדוייקות דיין, אך יש בהן כדי להמחיש את הפוטנציאל המחקרי הטמון בשיטת מחקר זו. **מחקר נתונים מעמיק, שבכוונתי לבצע במסגרת המחקר המוצע, יכלול השוואות מקיפות בין קהילות יהודיות בתימן, וכן בין תקופות זמן שונות, על מנת לזהות הבדלים ומגמות.** להלן עיקרי התובנות המקדמיות:

1. נוסח טופס שטר הכתובה

יש מספר הבדלים בולטים בין טופס שטר הכתובה מתימן לטופס הכתובות מקהילות ספרד ואשכנז. למשל, בפתח גוף הכתובה של יהודי תימן נהוג לרשום פסוקי ברכה בנוסח אחיד ובחריזה, עדות למנהג שנשתמר מימי הגאונים. כמו כן, ציון השנה בגוף שטר הכתובה היה לפי מניין השנים לשטרות, כפי שהיה נהוג בתקופת הגאונים, בשונה משאר העדות הנוהגות לציין את השנה על פי המניין לבריאת העולם. בנוסף, בתימן לא היה נהוג שהחתן היה חותם על הכתובה לאחר נוסח קבוע, כפי שנהוג בעדות ספרד ואשכנז. ניתן לזהות הבדלים מסוימים בטופס שטר הכתובה גם בין קהילות יהודיות בתוך תימן. כך למשל, בתימן היו שני מנהגים לכתיבת סכום הכתובה שהתחייב בו החתן וסכום ערכם של

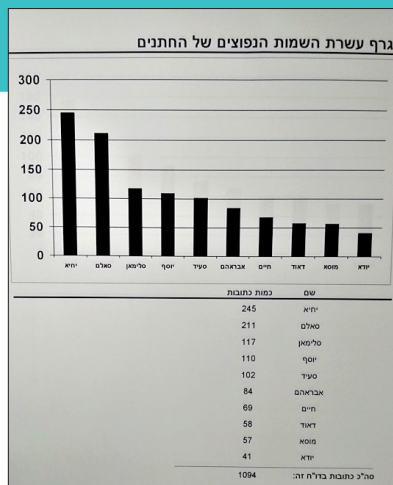
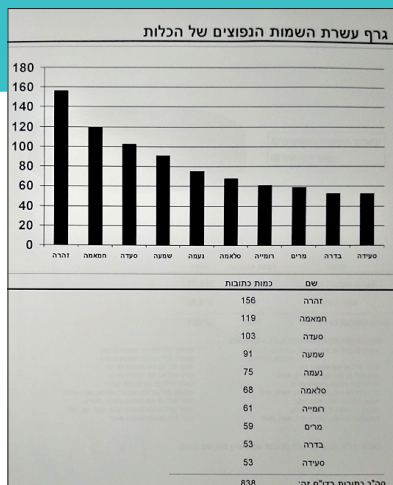

צילום שטר כתובה מצוי מהקהילה היהודית בעיר צנעא שבתים, שנת ב'ע"ג לשטרות (1768 לסה"נ), כ-100 שנים לפני חשיפתה של גניזת קהיר.

צילום שטר כתובה מגניזת קהיר, פוסטאט, שנת א'תל"ט לשטרות (1128 לסה"נ), ספריית הבודליאנה, אוקספורד (Ms. Heb. A. 3 fol. 40r).

פריטי הנדוניה שהכניסה הכלה. בעיר צנעא שבמרכז תימן וסביבתה נרשמו בגוף הכתובה סכומים קצובים אחידים, ובגב הכתובה נרשמו הסכומים המדויקים, ואילו בעיר צעדה שבצפון תימן וסביבתה נרשמו סכומים ריאליים ומדויקים בגוף הכתובה. בעיר צנעא שאלע שבדרום תימן ובסביבתה היה נהוג לפרט את כל פריטי הנדוניה בגוף הכתובה, כפי שמצוי בחלק מהכתובות מתקופת הגאונים.

יתרה מכך, ניתן לזהות התפתחויות בטופס שטר הכתובה של יהודי תימן גם לאורך הדורות. שינויים מהותיים וסגנוניים ניתן לזהות מתוך השוואה בין שטרי הכתובה מהמאות 16-17, לבין שטרי הכתובה מהמאה ה-18 ואילך. למשל, עד סוף המאה ה-17 היה מקובל לציין את המילה "חודש" בשם "רח", והחל מהמאה ה-18 צויינה המילה "חודש".

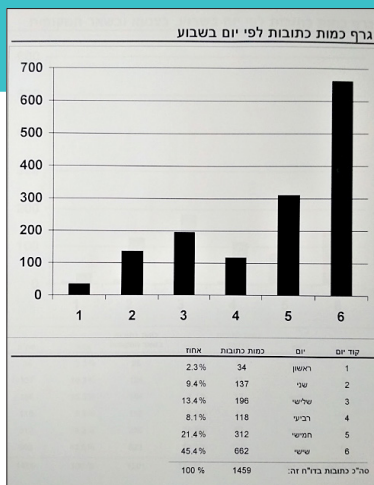
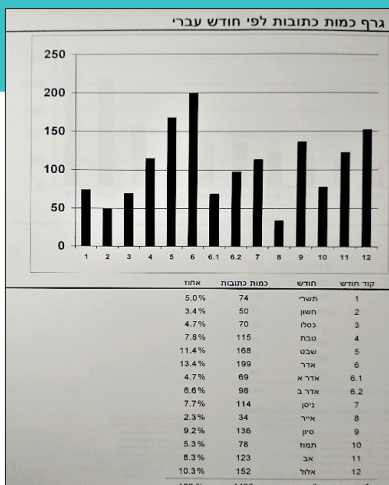
2. חקר שמות ויוחסין

מבדיקה חלקית של מאגר הכתובות עולה, כי רוב שמותיהם של החתנים הוא ממקורות ישראל ומיעוטם ערביים, ואילו בקרב הנשים, נכונים היפוכם של הדברים, רוב שמותיהן ממקורות ערביים ומיעוטם ממקורות ישראל. שלושת השמות הנפוצים ביותר בקרב החתנים הם יחיא, סאלם וסלימאן. שלושת השמות הנפוצים ביותר בקרב הכלות: זרהה, תמאמה ופעדה.

מעיון בשמות החתן והכלה ושושלתם עולה, כי צוואת רבי יהודה החסיד, לפיה לא יישא איש אישה ששמה כשם אמו, לא הייתה נהוגה בתימן. כמו כן, עולה מרישום שושלת החתן, כי היה מקובל לקרוא לבן בשם אביו בעודו בחיים. אגב אורחא, היה מקובל בקרב יהודי תימן לקרוא לבנות בשם תורכיה, שמקורו בתקופת שלטון העות'מאנים בתימן.

3. זמן הנישואין

מעיון בחלק משטרי הכתובה עולה, כי בקרב יהודי תימן היה שכיח מאד לערוך את הקידושין בליל שישי ואת הנישואין למחרת, בבוקר יום שישי. כמו כן, עונת הנישואין המועדפת הייתה בשלהי החורף, בחודשים שבט-אדר. עוד יצוין, כי עד המאה ה-18 לא נמנעו יהודי תימן מלשאת נשים בימי ספירת העומר, ולאחר מכן קיבלו על עצמם איסור זה.

4. סוגי המטבעות והשינוי בערכם

בכתובות תימן נזכרים מטבעות שונים: קפלה, וקיייה, קרש חגר (המכונה גם ריאל), קרש דהב, דינר. מעיין בשטרי הכתובה עולה, כי עד מחצית המאה ה-17 היה הערך הכספי של המטבעות גבוה הואיל והיו עשויים מכסף טהור. לאחר מכן, ירד ערכם הריאלי של המטבעות הואיל והמטבעות יוצרו משילוב של כסף ונחושת. מעיין ראשוני אנו למדים, כי נתון כלכלי זה בא לידי ביטוי ברישום הערך הכספי בשטרי הכתובה.

5. תקנה למניעת פנייה לערכאות של גויים

בשלהי המאה ה-18 החלה להופיע בסוף שטרי הכתובה בצנעא, ולפני חתימת הכתובה במילים "והכל שריר וקיים" התוספת הזאת: "וכבר נכלל בכתובה זו כל עניני מזונות וכסות שבדיני אומי עלמא [=אומות העולם] לעת הצורך חס ושלום, שעל דעת כן כתב לה מתנתא ותוספתא ומחילת חצי הנדוניא".

כפי הנראה, נוסח זה התווסף על רקע ריבוי פניות של נשים לערכאות של גויים לצורך תביעת זכויות, שמקורן בדיני האסלאם. לאורך הדורות, תוספת זו התפשטה לשטרי כתובה שנכתבו במקומות יישוב של יהודים הקרובים לצנעא ואף המרוחקים ממנה. בתחילת המאה ה-20 חדלו יהודי צנעא להעתיק תוספת זו לשטרי הכתובה בעוד שבשאר הקהילות היהודיות שהוסיפו נוסח זה, הקפידו להמשיך ולהוסיפו עד לסיום גלות תימן במחצית השנייה של המאה ה-20. כפי הנראה, יהודי צנעא חדלו מרישום תוספת זו

בעקבות החלת ה"תנט'ימאת" (רפורמות) על ידי השלטון התורכי, שבמסגרתן אסר על הקהילות היהודיות למנוע את פנייתם של יהודים לערכאותיו.

6. מידע על רבנים ומנהיגי ציבור

שמות רבנים ומנהיגי ציבור מופיעים בשטרי הכתובה בחתימות העדים ובפירוט ייחוסם של החתן והכלה. באמצעות חתימות העדים ניתן לדייק בתיארוך תקופת פעילותם של חכמי תימן. כמו כן, באמצעות מקום כתיבת שטרי הכתובה, ניתן להצביע גם על מרחב השפעתם הגיאוגרפי של חכמים בתימן.

בסוף המחצית הראשונה של המאה ה-18 החלו חכמי תימן לחתום בחתימה מסולסלת. עד כה פענחתי את חתימותיהם של חלק מחכמי תימן. בכוננתי לאגד את החתימות המסולסלות ולערוך מפתח, שישמש את הקהילה המחקרית ויסייע בזיהוין.

7. יחסים והשפעות בין קהילות יהודיות ברחבי תימן

מעיון בשטרי הכתובה עולה, כי קיימים הבדלים מהותיים וסגנוניים בין הקהילות היהודיות הגדולות בתימן. ניתן לזהות כבר בשלב זה של המחקר, כי מנהגים ברישום שטרי הכתובה בקהילות היהודיות שבערי המחוז, חלחו אל הקהילות היהודיות שבכפרים הסמוכים אליהן. מאגר הכתובות מקיף כ-700 מקומות יישוב, ובמסגרת המחקר ניתן יהיה להצביע בבירור על השפעות הדדיות בין הקהילות היהודיות השונות שברחבי תימן, וכן על תמורות ומגמות שהתפתחו לאורך הדורות.

ה. תרומת המחקר

המידע החדש, שאפיק ממאגר הכתובות שברשותי, וכן התובנות המדעיות החדשות, שאסיק מניתוחו של המידע, יתרום לוודאי לחקר ההיסטוריה של יהדות תימן, בתחום שטרם נחקר עד כה באופן מקיף ומעמיק. יתרה מזאת, תשתית המידע הרחבה שאיסד, תהיה לעזר לחוקרים נוספים, הן מתחום מחקר זה והן משדות מחקריות נוספים. כמו כן, לצורך ניתוח מאגר הכתובות שברשותי, איעזר בשיטת מחקר המתבססת על כלים חישוביים מתקדמים של מסדי נתונים. למיטב ידיעתי, טרם נעשה שימוש בשיטה זו

במחקר היסטורי של קהילות יהודיות, ולכן בכוחו של מחקר זה לשמש כמודל חלוצי בחקר קהילות נוספות.

[ב] פסקי בתי-דין מתימן

הפרויקט יקדם מחקר על בתי הדין ברחבי תימן, כגון: בית הדין הגדול בצנעא, בתי הדין ביישובי המחוז: צעדה וחידאן, רדאע, ד'מאר, שרעב ועדן, וכן בתי הדין ביישובים הקטנים יותר. המחקר בפסקים אלה ישפוך אור על פעילותם של חכמים בקהילות השונות, על פעילות בתי הדין ועל העניינים החברתיים והמשפטיים שהעסיקו את היהודים בחיי היום יום בקהילות השונות.

הפרויקט יתקדם על פי השלבים הבאים:

1. בית דינו של מהרי"ץ
2. בתי הדין בצנעא
3. בתי דין בערי המחוז: צעדה וחידאן, רדאע, ד'מאר, שרעב ועדן
4. בתי דין ביישובים הקטנים

בארכיונים בארץ ובחו"ל מצויים מאות פסקים הקשורים לפעילות בית הדין הגדול שישב בצנעא בשנים 1681-1905. ההדרת פסקי דין החדשים הם מקור מיוחד ורב ערך לתולדות חיי הרוח והחברה של יהודי תימן בגלותם, ומהם ניתן ללמוד על העניינים שהעסיקו את הקהילה, על סמכות בית דין צנעא ועל תמורות בחיי היהודים בתימן. מהפסקים ניתן ללמוד למשל על מקצועות היהודים בתימן, פריעת חובות, מבנה הבית ותכולתו, הספרים שהיו ברשותו של היהודי, מעמד האישה, הלבוש והתכשיטים, סוגי מטבעות, התמורות החברתיות בעקבות הכיבוש העות'מאני, ענייני שמות פרטיים ושמות משפחה, התדיינות בערכאות של גויים.

בשלב הראשון של הפרויקט נעסוק בחקר פסקי הדין מבית דינו של מהרי"ץ.

א. מטרת המחקר

מטרתני במחקר זה היא להעשיר ולהעמיק את הידע האקדמי אודות הרב יחיא בן יוסף צאלח, הידוע בכינויו מהרי"ץ, שנחשב לגדול פוסקי תימן בעת החדשה, וכן אודות פעילותו של בית הדין בצנעא בתקופת כהונתו כאב בית הדין. במסגרת זו, אבקש לענות על השאלות הבאות:

1. מי היו הדיינים הקבועים והזמניים בבית הדין? ומה היה משך פעילותם?
2. מה היו הרכבי הדיינים בבית הדין לאורך השנים?
3. באילו סוגיות משפטיות והלכתיות עסק בית הדין?

ב. המחקר הקיים

מהרי"ץ נולד בשנת תע"ה (1715) לערך, כיהן בתפקיד דיין משנת תקי"ח (1758), ומאוחר יותר כאב בית הדין בצנעא עד פטירתו בשנת תקס"ה (1805). הוא נחשב לגדול פוסקי תימן בעת החדשה, ומתקופתו ועד היום חכמי תימן מרבים לעסוק בו ובתורתו. חיבוריו הבולטים הם: "שו"ת פעולת צדיק" - ספר שאלות ותשובות על כל חלקי השולחן ערוך, תכלאל "עץ חיים" - ביאור מקיף על נוסח התפילה הנהוג אצל יהודי תימן, "חלק הדקדוק" - דיוקים בנוסח קריאת התורה, הנביאים והכתובים כמנהג יהודי תימן.

על פעילותו של בית הדין בצנעא כתב לראשונה בשנת 1954 הרב עמרם קרח, הרב הראשי האחרון של קהילת יהודי תימן, בספרו "סערת תימן", שבו סקר את שמות אבות בתי הדין והדיינים של בית הדין בצנעא החל משלהי המאה ה-17, וכן מידע מועט אודותיהם. בשנת 1984 כתב ד"ר אמנון חבר עבודת מחקר על השיפוט הרבני בצנעא בין המאות 18-20 על בסיס פסקים של פנקס בית הדין. בשנת 2001 פרופ' יהודה ניני ההדיר את חלקו הראשון של פנקס בית הדין בצנעא, המכונה "אלמסוודה", הכולל תיעוד של למעלה מ-1,500 קיצורי פסקים של בית הדין. חלק זה יצא לאור על בסיס העתקה של הפנקס המקורי וחסרים בו (או הושמטו ממנו על ידי המעתיק) חתימות הדיינים. כמו כן, לאורך השנים פורסמו מספר

מאמרים שעסקו בבית הדין בצנעא (גימאני 2001, 2008) ובפסקים מסויימים של בית הדין (טובי, 1982; רצהבי, 1995; חבשוש, 2018; חבר, 2020). עם זאת, טרם נערך מחקר מקיף הסוקר באופן יסודי ורציף את כל הרכבי בית הדין בצנעא במהלך תקופת כהונתו של מהרי"ץ כאב בית דין.

ג. תכנית המחקר

מחקר זה הוא מחקר היסטורי המתבסס על למעלה מ-200 תעודות שטרם פורסמו, ושמתפרסות באופן רציף על פני למעלה מ-40 שנים. על כל התעודות חתומים דיינים מבית הדין בצנעא והן נחלקות ל-5 קבוצות על פי תוכנן או מהותן: תעודות משפחת מהרי"ץ - תעודות העוסקות בעזבון של אבי מהרי"ץ וביחסי הממון בין אחי מהרי"ץ וצאצאיהם. תעודות אלה הגיעו לידי מגורם פרטי.

1. תעודות בית הכנסת של משפחת מהרי"ץ - תעודות העוסקות בבית הכנסת של משפחת צאלח לפני חורבנה על ידי השלטונות ולאחר רכישתה ושיקומה על ידי מהרי"ץ. תעודות אלה הגיעו לידי מגורם פרטי.

2. פסקי בית דין בענייני ממון - פסקים שונים של בית הדין בצנעא בענייני סכסוכי שכנים, נזיקין, חובות, עזבונות ועוד. תעודות אלה הגיעו לידי מגורמים פרטיים.

3. פסקים מפנקס בית הדין ("אלמסודה") - פסקים מתוך חלק ב' של פנקס בית הדין שטרם פורסמו, ושחתמו עליהם הדיינים. הפנקס מצוי בבית הספרים הלאומי שבירושלים (כ"י 38 2/3281. HEB).

4. פסקים על גבי שטרי כתובה - פסקי בית דין הרשומים על גבי שטרי כתובה מצנעא, ועניינם בעיקר חובות האיש לאשתו ופרעונם. דלית את הפסקים ממאגר הכתובות שברשותי, המקיף למעלה מ-2,000 שטרי כתובה מהקהילות היהודיות בתימן.

שלבי העבודה:

שלבים שנוצרו

1. איסוף מידע - ליקטתי במשך מספר שנים פסקים של בית הדין בצנעא ממקורות שונים כמפורט לעיל, ושעליהם חתומים דייני בית הדין.
2. מיון המידע - סידרתי את הפסקים באופן כרונולוגי על פי התאריכים המדוייקים המצויינים בגוף הפסקים.
3. עיבוד תוכן - הפסקים כתובים בלשון הקודש, בערבית ובארמית, ועל כן כל הפסקים עברו תהליך של תרגום ראשוני. כמו כן, ההדרתי את התעודות ותיקצרתי את תוכנן.
4. פיענוח וזיהוי - חלק מחתימות הדיינים הוא בכתב רגיל וחלק הוא בכתב מסולסל. פענחתי זה מכבר את החתימות המסולסלות וזיהיתי על ידי כך את כל הדיינים החתומים על פסקי בית הדין, הן הקבועים והן הזמניים.
5. עיבוד ראשוני של המידע - שחזרתי את הרכבי בית הדין לאורך כ-40 שנות פעילותו של מהרי"ץ בבית הדין באופן רציף בהתאם לחתימות הדיינים ולתאריכי הפסקים.

השלב הנוכחי

ניתוח הממצאים - מחקר בסיסי של הממצאים, שהופקו מהיתוך המידע שעלה מהתעודות, לצורך מענה על שאלות המחקר.

ד. תרומת המחקר

מחקר זה מתבסס על פסקי בית דין, שטרם פורסמו, בהיקף חסר תקדים בחקר ההיסטורי של בית הדין בצנעא. מהתעודות עולה מידע חדש על דייני בית הדין בצנעא בתקופתו של מהרי"ץ, ובאמצעותן ניתן לשחזר את הרכבי בית הדין על פני תקופה של למעלה מ-40 שנים באופן רציף. במסגרת המחקר יפורסמו לראשונה תעודות אודות מהרי"ץ ומשפחתו, שבעזרתן ניתן יהיה לשחזר אילן יוחסין עדכני ומדוייק של משפחת מהרי"ץ. כמו כן, יפורסמו תעודות חדשות שישפכו אור על קורות בית הכנסת של משפחת מהרי"ץ,

שנחרב על ידי השלטונות ונרכש על ידי מהרי"ץ לצורך חידושו. המחקר ירים קרוב לוודאי תרומה משמעותית בחקר הקהילה היהודית בצנעא שבתימן בכלל, ובית הדין בתקופתו של מהרי"ץ כאב בית הדין בפרט.

[ג] קולופונים [=חתימות המעתיקים] שבכתבי יד מרחבי תימן

הרקע המדעי

הקולופונים של כתבי היד הם תעודה היסטורית קצרה ומקור ראשוני חשוב לחקר התרבות היהודית. מקור חשוב זה התורם למחקר ההיסטורי, התרבותי והספרותי טרם נחקר. הקולופון מציין פרטים של שם כתב היד, תאריך ההעתקה, שם המעתיק ושם המזמין ותפקידו הוא כמו השער המצוי בספר המודפס.

יהודי תימן העתיקו במהלך כל שנות גלותם כתבי יד, בזמן שעדות ישראל האחרות כמעט שפסקו מעשייה זו מאז מהפכת הדפוס במאה ה-16.

המחקר באוסף הקולופונים שבכתבי יד תימן המונה כ-700 קולופונים, מהמאות ה-12 ועד המחצית הראשונה של המאה ה-20 הוא אוצר של ידיעות על המעתיקים ומלאכת ההעתקה של כתבי היד בתימן, על שושלות מעתיקים וקהילות שבהם הועתקו כתבי יד רבים. נוסחאות שכתב הסופר על עצמו ונוסחאות הברכות למזמין כתב היד הן כתובות אישיות שמהן ניתן ללמוד על בקיאותו של הסופר במקורות ארון הספרים היהודי. בכתבי יד אחדים ציין המעתיק את גובה שכרו ומשך עבודתו לכתב היד שהעתיק ומידע זה חשוב הוא לחקר מלאכת ההעתקה והתרבות של היהודים בתימן. באחדים מכתבי היד רשם המעתיק ידיעות היסטוריות שהיה עד ראייה להן, ושהיו נראות חשובות בעיניו. פעמים שהן מקור לתימוכין לעובדות היסטוריות ידועות, ופעמים שהן אף המקור הבלעדי של המידע.

במחקר זה נחשוף את אוסף הקולופונים שבכתבי יד תימן והמידע המשתקף מהם, ונציג תמונה מקיפה שיש בה להעשיר פרק בנושא אופי תרבות היהודים בתימן.

מטרת המחקר

מטרת המחקר לחשוף את המידע החשוב המצוי בקולופונים שהם בבחינת מידע שלא נוצל על ידי החוקרים בגלל הקושי בגישה לחומר חשוב זה. הקולופון מורכב מפרטים, שניתן לפרקם ליחידות קטנות, ולהפיק מהם תועלת מחקרית. מטרת המחקר לטפל בפרטים המצויים בקולופון וליצור תמונה חשובה בהווי התרבותי של היהודים בתימן. חשיבות גדולה תהא בהצגת מפה של הקהילות בתימן שבהם הועתקו כתבי יד לאורך כ-800 שנה. בכל קהילה נציין גם את מספר כתבי היד שהועתקו בה, וניתן יהיה ללמוד מכך על מרכזי ההעתקה הבולטים. עוד נדון האם הפעילות בקהילות הייתה רצופה, האם היו מרכזי העתקה או שהמעתיק פעל באופן עצמאי, הקהילות שבהן פעל המעתיק, וכן משפחות ושושלות של מעתיקי ספרים.

מחלק מהקולופונים מצוי מידע לגבי תנאי עבודתו של המעתיק, שכרו ומשך זמן ההעתקה. המטרה לברר את תנאי העבודה, מקום העבודה, הספק העבודה, האם העבודה התבצעה בביתו של המעתיק או של המזמין, ונברר עוד האם המעתיקים היו רק אנשים מקצועיים או היו גם מתלמדים.

במחקר זה נדון גם בפרטים המרכיבים את הקולופון שהם מעשי ידי המעתיק: נוסחאות פתיחה ונוסחאות סיום, "ביטוי ענוה" של הסופר וברכות למזמין הספר. עניינים אלה יש בהם ללמד על עולמו הרוחני של המעתיק.

שלבי העבודה

שלב ראשון - איסוף:

1. איתור קטלוגים וצילומי קולופונים מהארכיונים השונים וריכוז החומר הביבליוגרפי בנושא.

מקורות:

הספרות הכתובה.

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי - ירושלים: המכון לתצלומי כתבי יד, המחלקה

לכתבי יד, מפעל הפאליאוגרפיה העברית.

בית מדרש לרבנים בניו יורק.

אוסף מ' בניהו - ירושלים: כתבי יד.

מוסד הרב קוק - ירושלים: כתבי יד.

ידיים פרטיות.

2. צילום ותיעוד הקולופונים.

3. רישום הקולופונים: סידור כרונולוגי, תמלול ותרגום.

רישום הפרטים הבאים: התאריך, מקום ההעתקה, שם המעתיק, שם המזמין, תוכן כתב היד.

שלב שני - עיבוד הנתונים והסקת מסקנות.

(ב) קשרי יהודי תימן עם שאר תפוצות ישראל

עניין מיוחד נקדיש למחקר קשריה של יהודי תימן עם יהודי שאר התפוצות לאורך הדורות. נרכז ונבדוק את הקשרים עם יהדות בבל של תקופת הגאונים, עם יהדות מצרים של תקופת הגניזה וכן הקשרים עם הרמב"ם והשפעתו, עם תורתם של חכמי ספרד ומשורריה בתקופת "תור הזהב", עם תורתם של מגורשי ספרד באימפריה העות'מאנית ובארץ-ישראל, וכן ספחים מתורתם של חכמי אשכנז בתימן.

השד"רים [שלוחי דרבנן] מארץ-ישראל לתפוצות הגולה, ובכללן תימן, היו תלמידי חכמים ברובם, ושימשו גשר חי בין ארץ-ישראל לגולה. מפייהם למדו יהודי התפוצות על תקנות ומנהגים בארץ-ישראל ובעולם היהודי בכלל. ההערכה הגדולה של חכמי תימן לשד"רים דומה להערכה שזכו לה בתפוצות ישראל, ומקורה לא רק בהיותם של השד"רים תלמידי חכמים, אלא בעיקר מכוח קדושתה של ארץ-ישראל.

המחקר ירחיב בעיקר בעניין פועלם של שד"רים אשר התערבו במסורת יהודי תימן, הידועה בשימור מנהגים קדומים. ידועים לנו שמות של עשרות שליחים, שיצאו לתימן

אך בידינו רק ידיעות מעטות על מעשיהם. שמותיהם של שד"רים מדי פעם מתגלים. השד"רים התארחו בבתיהם של ראשי הקהילה ואף כיבדו בנוכחותם את האירועים בחייה. חכמי תימן הביאו בחיבוריהם דברי תורה ששמעו מפי השד"רים בהזדמנויות שונות. כמו כן, היו מהשד"רים שהביאו את כתביהם לתימן וחכמי תימן העתיקו מכתבים אלה. במסגרת המחקר, נרכז ונחשוף את המידע על שד"רים וסוחרים מתפוצות ישראל שהגיעו לתימן כמו השד"ר ר' אברהם אשכנזי במאה ה-16 שהגיע לתימן כדי להתרים לשיבת טבריה, הנוסע הרב יעקב ספיר שהגיע לתימן במאה ה-19 וספרו "אבן ספיר" שכתב על יהודי תימן תרם לחשיפת יהודי תימן ליהודי התפוצות, וכן של נוסעים תימנים כמו הרב זכריה אלצ'אהרי, וכן של מהגרים שהתיישבו בתימן כמו משפחת עראקי הכהן המפורסמת, ושל תימנים שהתיישבו בקהילות ישראל כגון במצרים ואתיופיה, משפחת רחבי בהודו, ומשפחת עדני בארץ-ישראל וחמאמי (יונה) בג'רבה שבצפון אפריקה. מכון המחקר, שיעסוק במגוון הקשרים בין תימן לתפוצות ישראל, יבסס את העובדה שיהדות תימן הייתה מרוחקת אמנם ממרכזי היהדות האחרים אבל לא הייתה מנותקת מהם, וכל החיבורים המרכזיים של חכמי ישראל במרוצת הדורות הגיעו ונלמדו בתימן.

ג) עליית יהודי תימן והתיישבותם בארץ-ישראל

מקום חשוב נייחד לעליות מרחבי תימן ומניעיהם ולקליטתם בארץ ישראל משנת תרמ"א-תרמ"ב (1881-1882) ואילך; שליחות שמואל יבנאלי לתימן בשנים תרע"א-תרע"ב (1911-1912) מטעם ההסתדרות הציונית; העלייה הגדולה של יהודי תימן הידועה בשם "על כנפי נשרים" בשנים הסמוכות לאחר קום מדינת ישראל. כמו כן, נעקוב אחר מהגרים לארצות הגולה ונייחד מקום לאלפים הבודדים מיהודי תימן שנשארו בגולה ומשנות התשעים של המאה העשרים ועד לשנת תרע"ו (2016) הם יצאו מתימן למדינת ישראל, ללונדון ולניו יורק, ולאופי קליטתם במדינת ישראל ובתפוצות. מקור המידע למחקר: תוצרי הפרויקט האקדמי-חברתי.

קבוצת מחקר

"בואי תימן: מכון מחקר בינלאומי למורשת ותרבות", מקדם מחקר אקדמי במורשת יהדות תימן במסגרת עמותת "אעלה בתמר" ובשיתוף עם "מרכז מורשת יהדות תימן וקהילות ישראל" ברחובות, פותח השנה את המחזור הראשון של קבוצת מחקר במורשת יהדות תימן.

קבוצת המחקר תהווה במה אקדמית איכותית להצגת פירות המחקר של חוקרים/ות ממגוון תחומים רחב, שיש להם זיקה לחקר מורשת יהדות תימן. קבוצת המחקר תכלול חוקרים מצטיינים, ותיקים לצד מתחילים, ממגוון תחומים רחב: היסטוריה, סוציולוגיה, גיאוגרפיה, משפטים, יהדות, לשון, ספרות, אמנות, מוסיקה, ועוד. פעילות קבוצת המחקר תכלול 6 מפגשים, שייערכו מדי חודש (בשעות הערב) במהלך שנת תשפ"ב-ג (2022), במרכז מורשת יהדות תימן וקהילות ישראל ברחובות.

זכאות למלגה

ההשתתפות בפעילות קבוצת המחקר תזכה במלגה של עד 5,500 ש"ח, על פי החישוב הבא:

מלגה בסיסית למשתתפים ב-6 המפגשים - 3,600 ש"ח (600 ש"ח עבור כל מפגש)

תמריצים -

הרצאה בבית ההוראה במסגרת הקורס "אוצרות תימן" - 500 ש"ח

הרצאה בכנס הבינלאומי השנתי של המכון (20 דקות) - 400 ש"ח

פרסום מאמר בכתב העת "עלי תמר" או בקובץ המחקרים "פעמי תימן" - 1,000 ש"ח

חברי קבוצת המחקר בשנת 2022 (לפי סדר א"ב של שם המשפחה)

מס"ד	שם מלא, תואר אקדמי	תחום המחקר
1	כרמלה אבדר	תרבות חומרית
2	יואל אושרי	כתבי יד, יהודי תימן
3	עופר אשואל, ד"ר	משפט עברי, יהדות תימן
4	עזרא אשכנזי	קשרי חוץ של היהודים בתימן
5	גלית בינט, ד"ר	מרכז ופריפריה
6	בנימין ברמן גלדסטון	היסטוריה ציבורית ולימודי ישראל
7	אבישי יהושע, ד"ר	משפט עברי, יהדות תימן
8	גרשון כהן, מוסמך	התיישבות יהודים מתימן בארץ
9	עתניאל מנצור	הלכה ומנהג של יהודי תימן
10	דרורה ערוסי, ד"ר	לשון עברית
11	תום פוגל, ד"ר	ההיסטוריה של יהודי דרום תימן
12	לילך תורגמן	הקהילה היהודית במצרים

3) פרסומי המכון

1. **"עלי תמר - כתב עת לתרבות, מורשת ורוח של יהדות תימן"**
כתב עת שפיט, היוצא לאור מדי שנה (בחמש השנים הראשונות ייצאו לאור שני כרכים).
2. **"פעמי תימן" - קובץ מחקרים נושאי**
קובץ מחקרים שפיט, היוצא לאור מדי 3 שנים.
הכרך הראשון יעסוק בנושא: "פעמי תימן: קובץ מחקרים בנושא בית הכנסת".
הכרך השני יעסוק בנושא: "מועדי ישראל".
הכרך השלישי יעסוק בנושא: "מעגל החיים".
3. **ספרי מחקר**
הוצאה לאור של ספרי המכון, המתבססים על מחקריו.
בחמש השנים הקרובות ייצאו לאור הספרים הבאים:
  1. **השמות של יהודי תימן: היסטוריה חברתית ותרבותית** (המהדורה האנגלית יוצאה לאור ע"י אוניברסיטת מרילנד, ארה"ב. כעת, הוצאה לאור בעברית)
  2. **"אוצר הפתובות מתימן"** - 4 כרכים (בשלב עיבוד הנתונים)
  3. **בית דינו של מהרי"ץ** - תעודות חדשות (עריכה מדעית)

עורכי כתב העת והקובץ המחקרי (הצעה לדיון):

1. גימאני אהרון, פרופ'
2. ידיד רחל, ד"ר

חברי המערכת של כתב העת והקובץ המחקרי לפי סדר א"ב (הצעה לדיון):

1. גימאני אהרון, פרופ'
2. גמליאל טובה, פרופ'
3. גרבר נח, ד"ר
4. יהושע אבישי, ד"ר
5. יצחק אפרים, פרופ'
6. מאיר אסתר-גליצנשטיין, פרופ'
7. מדאר זכריה, פרופ'
8. מוצ'בסקי-שנפר אסתר, אוצרת
9. עמר זהר, פרופ'
10. עראקי-קלורמן בת ציון, פרופ'
11. ערוסי דרורה, ד"ר
12. שלוסברג אליעזר, פרופ'
13. שרעבי רחל, פרופ'
14. רוזנפלד בן ציון, פרופ'
15. ריבלין יוסף, פרופ'

(4) כנסים אקדמיים בינלאומיים

המכון יערוך מדי שנה כנס אקדמי בינלאומי.

מושבי הכנס:

1. הצגת פירות המחקר של "קבוצת המחקר".
2. נושא נבחר, שישמש כתשתית מדעית לעריכתכתב העת "עלי תמר" או הקובץ המחקרי "פעמי תימן".
3. נושאים כלליים על מורשת יהודי תימן.
4. השקת ספר מחקר של המכון.

חברי הועדה האקדמית:

1. גימאני אהרן, פרופ'
2. ידיד רחל, ד"ר
3. יצחק אפרים, פרופ'
4. ערוסי דרורה, ד"ר
5. מר קורש חנניה

ב. בית הוראה לציבור הרחב

1. פעילות בית ההוראה:

א. קורסים

(1) "אוצרות תימן" - קורס סמסטריאלי (12 מפגשים)

הכרת הקהילות היהודיות בתימן מהיבטים שונים: אמנות, היסטוריה, גיאוגרפיה (כולל סיור וירטואלי), חברה, כלכלה, משפט עברי, עליה והתיישבות.

(2) "עיונים במשנת הרמב"ם" - קורס סמסטריאלי (12 מפגשים)

היסטוריה, הלכה (הקדמות הרמב"ם למשנה, פירוש המשנה, משנה תורה), פילוסופיה (מורה נבוכים), יהודי תימן (איגרת תימן), רפואה.

ב. השתלמויות וימי עיון

2. מקום ההוראה

הקורסים ילמדו ב"מרכז מורשת יהדות תימן וקהילות ישראל" ברחובות. תיבחן אפשרות לקיים הרצאות בסניפי העמותה בהתאם לביקוש.

3. צוות ההוראה

פרופ' אהרן גימאני

חברי קבוצת המחקר

מרצים אורחים

4. זכאות לתעודה

למסיימי קורס בהצלחה תוענק בסוף הסמסטר תעודה בחתימת ראש המכון, יו"ר העמותה ויו"ר המרכז.

המכון יפעל לקידום הכרה אקדמית בקורסי המכון לצורך קבלת "פטור" מנקודות זכות במוסדות אקדמיים, וכן לקידום הכרה בהם לגמול השתלמות.

ג. מפעל אקדמי-חברתי לטיפוח הקשר הבין-דורי

במסגרת קידום חקר עליית יהודי תימן והתיישבותם בארץ-ישראל, יקים המכון מפעל אקדמי-חברתי לטיפוח הקשר הבין-דורי. המפעל ירכז שני פרויקטים:

1. מפגשים בין בני הגיל השלישי ותלמידי החינוך העל-יסודי בהכוונה אקדמית.
2. "ארכיון הקלטות: ראיונות עם עולים" - עיבוד נתונים ומחקר.

פוטנציאל למינוף גיוס תרומות ותקציבים ממשלתיים ועירוניים.

1. מפגשים בין בני הגיל השלישי ותלמידי החינוך העל-יסודי

צוות הפרויקט

חוקר/ת

מנהל/ת הפרויקט

רכז/ת: בן/ת שירות לאומי (רקע וניסיון מתאימים)

צוות מסייע: מתנדבים/ות

תפקיד החוקר

הכוונה אקדמית של הפרויקט: עריכת שאלונים בהתאם לשאלות המחקר. הכשרת בני/ות שירות לאומי ותלמידי העל-יסודי לפרויקט. איסוף נתונים, עיבוד ומחקר. פרסום הממצאים בהוצאת המכון.

תפקיד מנהל/ת הפרויקט

איתור משתתפי/ות הפרויקט

בשלב הראשון, משתתפי/ות הפרויקט יהיו תושבי רחובות, ובהמשך יורחב מעגל המשתתפים גם לתושבי ערים וישובים נוספים.

1. איתור בני/ות שירות לאומי - השגת תקנים (שמונה עמותות השירות הלאומי: האגודה להתנדבות, בת עמי, העמותה לשוויון חברתי ושירות לאומי, עמינדב, ש"ל, שלומית, אופק וחיבור חדש).
2. איתור מתנדבים/ות - מתנדבים ממאגר העירייה, מתנדבים על בסיס מלגה שנתית (סטודנטים/יות).
3. איתור תלמידיהחינוך העל-יסודי - בתי ספר, תנועות נוער (מדריכים וחניכים), ועוד.
4. איתור בני גיל שלישי - בתי הורים, בתי כנסת, גימלאים, ועוד.

היסעים של בני הגיל השלישי

סיוע בהסעות של בני הגיל השלישי אל המרכז ובחזרה לבתיהם.

קליטה והכשרה של תלמיד/ת חינוך על-יסודי

בדיקת אפשרות לשלב עם פרויקט מחויבות אישית בכיתה י'.
איתור: המלצת בית הספר (/תנועת הנוער) וראיון אישי עם החוקר ומנהל/ת הפרויקט.
הכשרה של תלמידי החינוך העל-יסודי-עריכת מפגש בו יעברו הכשרה על שיח עם בני

הגיל השלישי, הכוללת: כללי שיח, הכוונה אקדמית (הסבר על השאלונים וכיצד ממלאים אותם בצורה נכונה ומדויקת).
ליווי במהלך המפגשים ולאחריהם.

תיאום המפגשים

תיאום המפגשים במרכז לאורך השבוע, בשעות הבוקר ואחר הצהריים.

מקום המפגשים וזמנם

המפגשים ייערכו ב"מרכז מורשת יהדות תימן וקהילות ישראל" ברחובות. למען הסר ספק, לא ייערכו מפגשים במסגרת הפרויקט מחוץ למרכז.
המפגשים ייערכו בשעות הבוקר על ידי בני/בנות השירות הלאומי / סטודנטים/ות / מתנדבים/ות, ואחר שעות הלימודים על-ידי תלמידי/ות החינוך העל-יסודי, בפיקוח בני/בנות השירות הלאומי.

2. "ארכיון הקלטות: ראיונות עם עולים"

עיבוד נתונים של המאגר הקיים, מחקר ופרסום בהוצאת המכון.

4. הכנסות ותרומות

הכנסות:

1. תמיכות

תקציב ממשלתי - תמיכה של משרד התרבות והספורט והמשרד לשוויון חברתי.
תקציב עירוני - תמיכה של אגף הרווחה והשירותים החברתיים בעיריית רחובות.

2. הכנסות המכון

הכנסות מערך ההוראה של המכון מהשתתפות בקורסים, ימי עיון והשתלמויות.

תרומות:

1. תרומות מיוחדות להנצחת קרובים

- בחינת האפשרות, שפעילויות המכון ייקראו על שם יקירי התורמים.
- א. מפעל אקדמי-חברתי לטיפוח הקשר הבין-דורי [ע"ש _____]
- ב. בית הוראה לציבור הרחב [ע"ש _____]
- איתור תורמים פוטנציאליים.

2. ידידי המכון

עריכת ערבי התרמה שנתיים לידידי המכון ותורמים פוטנציאליים בהם יוצגו: מטרות המכון, פעילויותיו, הישגיו ויעדיו.

3. "מימון המונים"

גיוס באמצעות אתריאינטרנט למימון המונים, המסייעים במימון פרויקטים ומיזמים חברתיים. הגיוס ייערך באופן זה מדי כשלוש שנים.

פוטנציאל - "בואי תימן" הוא מכון מחקר ייחודי המקדם פעילות אקדמית וחברתית המתבססת על מורשת יהודי תימן.

ניצול הזדמנות - מחקר הכתובות מתימן מוכר מאד בציבור הרחב וקיימת ציפייה לפרסומו. למעלה מ-1,500 אנשים פרטיים כבר מסרו את כתובותיהם (מקור או צילום) לטובת המחקר.

"קול קורא" - משרד יחסי ציבור ייצור סרטון תדמית באורך של כ-60 שניות הסוקר אתמטרות המכון, פעילויותיו, הישגיו ויעדיו. כמו כן, עריכת פוסטר תואם.

מנגנון פרסום - פרסום "הקול הקורא" באמצעות הפריסה ארצית של סניפי העמותה (רשתות חברתיות, התקשרות ישירה). הפרסום יכלול את סרטון התדמית והפוסטר, וכן את הקישור להעברת התרומה (לכל מגייס מטעם העמותה יינתן קישור ייחודי כדי לייצר תחרות בין המתרימים שתעודד גיוס מיטבי).

5. טבלת מעקב ביצוע יעדים

תאריך היעד	יעדים	תחום הפעילות		
נוב'	עריכה אקדמית ועיבוד נתונים	"אוצר הפְּתוּבוֹת מתימן"	פרויקט	מחקר
דצמ'	ספר "בית דינו של מהרי"ץ"	פסקי בתי-דין מתימן	פרויקט	מחקר
דצמ'	סידור כרונולוגי של כ-700 כתבי היד.	קולופונים	פרויקט	מחקר
מרץ	גיוס חוקרים - "קול קורא"	קבוצת מחקר		
סוף מרץ (שבוע לאחר פורים)	פתיחת המפגשים			
יולי	עריכה סופית של המהדורה האנגלית של הספר	"השמות של יהודי תימן: היסטוריה חברתית ותרבותית"	פרסומים ספרי המחקר	מחקר
נוב'	הוצאה לאור של הספר			
אפר'	הקמת מערכת כתב העת	כתב העת "עלי תמר"	פרסומים	מחקר
אפר'	פנייה לקבלת מאמרים			
?	מל"ג			
אפר'	הקמת מערכת כתב העת	קובץ מחקרים "פעמי תימן"	פרסומים	מחקר
אפר'	פנייה לקבלת מאמרים			
?	מל"ג			

תחום הפעילות		יעדים	תאריך היעד
מחקר		כנס אקדמי בינלאומי	נוב'
בית ההוראה	קורסים	הקורס "אוצרות תימן"	אחרי חגי תשרי
בית ההוראה	קורסים	הקורס "עיונים במשנת הרמב"ם"	אחרי חגי תשרי
מפעל אקדמי-חברתי		קשר בין-דורי (עריכת ראיונות של בני הגיל השלישי, עולי תימן ודור שני לעולים, על-ידי צעירים בני העדה בהכוונת חוקר/ת)	?
מפעל אקדמי-חברתי		"ארכיון קלטות" (ראיונות קיימים של עולים מתימן)	?
גיוס תרומות		גיוס תורמים (ידידי המכון והנצחת יקירים)	?
גיוס תרומות		"מימון המונים"	פבר'
		יחסי ציבור / אסטרטגיה	?
		סרטון תדמית	?
		מבצע התרמה	?

